

УДК 338.43.01:338

О.В. Коваленко
аспірант*

Житомирський національний агроекологічний університет

ПАСПОРТИЗАЦІЯ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ ПАСПОРТ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ, АНАЛІЗ ТА СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ

Розкрито теоретико-практичні аспекти економічної паспортизації виробничого потенціалу підприємств з виробництва будівельних матеріалів, що сприяють сталому розвитку сільських територій. Обґрунтовано напрями створення паспорту, що відображають виробничі можливості підрозділів підприємств з виробництва керамічної цегли.

Постановка проблеми

Трансформаційні процеси в економіці України стали причиною суттєвих змін в макро- та мікросередовищі функціонування підприємств з виробництва будівельних матеріалів, де в даний час домінує приватний власник. Посилюється мотивація до підвищення економічної ефективності виробництва, а відтак й до способів її визначення. При цьому кількість застосовуваних сировинних і енергетичних ресурсів поступово зменшується, а їх вартість збільшується, що підвищує актуальність раціонального їх використання. У зв'язку з цим зростає потреба в інвестиціях в основний капітал, а отже загострюється проблема прискорення обігу капіталу та його окупності.

Актуальність теми зумовлена необхідністю розробки нових методичних підходів до економічного оцінювання господарської діяльності всіх виробничих підрозділів підприємств з виробництва будівельних матеріалів. Для цього, як правило, застосовують систему показників, які найкращим чином відображають те чи інше досліджуване економічне явище. Основою для виконання зазначеної роботи мають стати матеріали паспортизації умов виробництва, призначення яких – забезпечити науковця-аналітика необхідною інформацією.

Мета дослідження – розкрити теоретико-практичне значення паспортизації підприємств з виробництва будівельних матеріалів, що сприяють сталому розвитку сільських територій. Обґрунтувати напрями створення паспорту, що відображають виробничі можливості підрозділів підприємств з виробництва керамічної цегли.

Аналіз останніх досліджень

Сьогоднішні ринкові умови вносять свої корективи в економічні дослідження у різних галузях агропромислового комплексу. Причиною цього є необхідність відродження галузі сільського господарства, сільської території. На виконання цього завдання спрямована Державна цільова програма розвитку українського села на

© О.В. Коваленко

* Науковий керівник – д. с.-г. наук, професор, чл.-кор. УААН В.П. Славов

період до 2015 року. Серед багатьох завдань визначених Програмою є паспортизація сільських територій – складова організаційного забезпечення регіональної політики держави. Проблема організації забезпечення сільських територій в Україні присвячені праці ряду провідних вчених економістів: П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, В.В. Юрчишина, В.П. Славова, М.Й. Хорунжого, В.В. Вітвіцького, В.Г. Андрійчука, М.Я. Дем'яненка, М.Ф. Кропивка, В.Й. Шияна, Ю.Е. Губені та ін. [1-3, 10, 13, 14, 16]. Більшість авторів сходиться на думці, що наявність у паспорті об'єктивних відомостей, що характеризують село як життєве середовище і як сферу докладання праці, дає підставу прогнозувати його майбутнє не взагалі, а конкретно, залежно від стану цього середовища у кожному окремо взятому селі. Очевидно, що для організаційного забезпечення паспортизації сільських територій необхідна первинна інформаційно-нормативна документація, у тому числі паспорти сільських підприємств з виробництва керамічної цегли.

Об'єкт та методика досліджень

Об'єктом досліджень є методичне забезпечення економічного аналізу господарської діяльності сільських підприємств з виробництва керамічної цегли.

Теоретичною і методологічною основою досліджень є основні положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем теорії і практики економічного аналізу господарської діяльності підприємств. У процесі дослідження використані методи: монографічний, абстрактно-логічний, статистико-економічний, експериментальний та ін.

Результати досліджень

Зважаючи на різнобічність поглядів досліджуваної проблеми, вважаємо за необхідне більш детальніше зупинитись на ретроспективному аналізі понять "паспорт" і "паспортизація". Сучасні словники дають такі їх трактування: поняття "*паспортизація*" походить від терміну "*паспорт*" – документ встановленого зразка, реєстраційне посвідчення, що містить основні відомості про яке-небудь підприємство, устаткування, прилад, предмет господарського вжитку [7]. "Паспортизація – введення системи паспортів, забезпечення населення паспортами; реєстраційний документ машини, будівлі, апарату, предмету господарського устаткування (обладнання) та ін." [15].

Якщо поняття "паспорт" має давнє коріння, то поняття "паспортизація" найбільшого поширення знайшло в науковій літературі, починаючи з 70-х років минулого століття. У різних галузях господарської діяльності процедура паспортизації здійснювалась з метою обстеження досліджуваних об'єктів, збору показників діяльності підприємств, які слугували вихідними даними для техніко-економічних розрахунків, необхідних для дослідження тієї чи іншої проблеми й прийняття управлінського рішення [6, 8, 12, 15, 17].

На підприємствах будівельної індустрії за часів радянської економіки паспортизація була необхідною складовою планування і обліку робочих місць.

Вона проводилась з метою визначення загального числа робочих місць та їх збалансування з трудовими ресурсами, а також підготовки нормативної бази для оцінки робочих місць на відповідність їх вимогам. При цьому первинним документом і основним інструментарієм вважався технічний паспорт, який включав нормативні значення показників, що визначали організаційно-технічні характеристики робочого місця і фіксували фактичний стан на момент проведення паспортизації (атестації) [8].

У 80-х роках аналіз накопиченого досвіду в теорії і практиці розробки і використання паспортів промислових підприємств для аналізу господарської діяльності прагнули узагальнити автори – А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулін, М.А. Севрук [17]. На їх думку, використання типового паспорта підприємства – це найбільш розроблений в методичному плані вид економічного аналізу, який базується на принципах комплексного підходу. Автори вважають, що в аналізі повинні приймати участь всі служби і відділи підприємства; вивчатися усі сторони господарської діяльності; використовуватися всі розділи паспорта і додаткові джерела планової, облікової, нормативної, звітної інформації підприємства. Призначення паспортизації в системі управління виробничими об'єктами, на основі якої проводиться економічний аналіз, – це оцінка виконання плану, виявлення різноманітних чинників, що обумовлюють ступінь виконання планового завдання, кількісна оцінка їх впливу на основні показники діяльності, виявлення та оцінка невикористаних можливостей і резервів. Отже, паспорт підприємства (або система паспортів), що охоплював всі структурні підрозділи підприємства, став важливою інформаційною ланкою в ланцюжку внутрішньозаводського управління: планування – облік – оцінка – прийняття рішення.

Особливе місце відводиться паспортизації у нормативному управлінні. Тобто за допомогою відповідних галузевих методичних рекомендацій здійснюється вивчення технології виробництва, наявності та продуктивності машин й устаткування, тип будівель і споруд, послідовність виконання трудових процесів, організаційно-технологічні умови та методи виконання робіт [1, 3].

Нові завдання щодо паспортизації умов виробництва в ринкових умовах ставлять у своїй роботі автори В.В. Вітвіцький, Г.Т. Шкурін, Г.А. Нагорна [2], які вважають необхідним досліджувати більш широкий спектр економічних показників, ніж їх попередники. Паспорти умов виробництва у тваринництві, на думку авторів, повинні визначати систему показників, які відбивають ефективність виробництва: продуктивність праці, собівартість продукції, рівень рентабельності, рівень забезпечення ресурсами – трудовими, матеріальними, енергетичними, техніко-технологічними та ін.

Посилюються вимоги до проведення паспортизації в сучасних умовах екологічної кризи. Про це свідчить ряд робіт авторів – Л.Н. Лебедева, В.Г. Дубовика, П.В. Розена [5], які займаються удосконаленням паспортів і дослідженням рівнів паспортизації об'єктів енергоресурсозбереження. Основною

метою паспортизації, на їх думку, є зниження об'ємів нерационального споживання ресурсів за рахунок економного використання енергетичних мереж, технологій, процесів, установок, народного господарства. На базі паспортів енерго-ресурсозбереження складають програми енергоресурсозбереження підприємств, регіонів, галузей народного господарства.

З метою екологічної і енергетичної безпеки у державі запроваджено ряд законодавчих документів, що регулюють порядок видачі, оформлення, реєстрації паспортів, а також організації та проведення паспортизації, обстежень та аудиту установ, підприємств, організацій [11].

На думку зарубіжних фахівців, паспорт підприємства – це вся сукупність відомостей про конкретний об'єкт. В економічній практиці Західної Європи в даному випадку використовується термін "регістр", а його метою є підготовка точного і повного кількісного описання підприємства для подальшої оцінки можливих економічних подій та наслідків [9]. Як функція управління паспортизація об'єктів є системою збору, ведення і надання інформації про технічний стан устаткування обладнання, будівель і споруд підприємства, умов праці та ін. [4].

Залежно від мети паспортизації, багатоукладності економіки сільської території виникає необхідність системного підходу, диференціації та різномірного аналізу об'єктів дослідження. Отже, тому нами запропоновано ієрархічну структуру паспортів, що включає три рівні:

- перший (нижчий) рівень для паспортизації установок, машин, пристроїв, агрегатів, що відносяться до основної технологічної схеми виробництва, атестації робочого місця, споруд на рівні підрозділів, будь-якого допоміжного процесу та інших елементів об'єктів дослідження;

- другий (середній) – для паспортизації технологічних процесів на рівні підприємств однієї галузі або різних галузей, задіяних в інтеграційному виробничому процесі;

- третій (вищий) – на рівні об'єднань, територій, регіонів, галузей економіки.

Паспорт нижчого рівня містить паспортні дані машин, агрегатів, устаткування, перелік ресурсоенергозберігаючих заходів, розрахунки критеріїв ефективності, що дозволяє грамотно, економно експлуатувати обладнання. Таким чином, паспорт нижчого рівня повинен вестися постійно. Паспорти середнього рівня є підсумком обстеження технологій та технологічних схем. Паспорти нижчого і середнього рівнів змушують інженерно-технічний персонал системно вести роботу з ресурсоенергозбереження з урахуванням усіх елементів виробничого процесу.

Паспорти вищих рівнів інтегрують в себе витримки інформації з паспортів нижчого та середнього рівнів, у тому числі екологічні паспорти.

Враховуючи сучасні вимоги до інформаційного забезпечення та узагальнюючи різні наукові погляди й методичні підходи щодо формування

паспортів, можна визначити основне завдання паспортизації на підприємствах будівельних матеріалів, яке, на нашу думку, полягає в тому, щоб за мінімальних витрат праці отримати максимум необхідної інформації, яка б не тільки відображала економічний стан досліджуваного підприємства в момент паспортизації, характеризувала чинники виробництва, але й сприяла збалансуванню витрат різних видів ресурсів, підготовці нормативної бази для оцінки виробничої діяльності, розробці заходів щодо раціонального використання ресурсів і одержання економічного ефекту в результаті їх реалізації. Економічний паспорт об'єкту виробництва – це концентрована об'єктивна система економічної інформації про рівень і ефективність використання ресурсного потенціалу на виробничих підприємствах. Від якості паспорта залежить успіх подальших аналітичних досліджень і визначення заходів щодо ефективності використання ресурсів.

За останні роки розвиток будівельної індустрії в Україні є динамічним як у відношенні зростання обсягів будівництва, так і впровадження нових технологій та конструктивних рішень при виробництві будівельних конструкцій, матеріалів, зведенні будинків та споруд. Однак об'єкти будівництва мають суттєву питому вагу в загальнодержавній структурі енерговитрат. Одночасно цей фактор безпеки повністю збігається з вимогами користувачів (населення країни), які прагнуть нести якнайменше витрат на експлуатацію будинків та отримувати комфортні умови проживання в своїх будинках. Це потребує постійного удосконалення нормативної бази, забезпечення наукової та технічної оцінки нових конструктивних рішень, наукового та інженерного супроводу при застосуванні цих рішень у практиці будівництва та виробництва будівельних матеріалів.

У зв'язку з паспортизацією виробничих можливостей підприємств будівельної індустрії виникає необхідність по-новому вирішувати завдання економічного аналізу їх виробничої діяльності, які базуються на тісному зв'язку окремих розділів типового паспорта, тобто сукупностей груп економічних показників (обсягів виробництва в динаміці, ціни продукції, собівартості одиниці кінцевої продукції та елементів її структури, рентабельності виробництва та ін.), з урахуванням автоматизованого їх введення в бази даних комп'ютерних мереж.

Комплексний аналіз різноманітних показників передбачає дослідження їх ієрархії, в якій ці показники знаходяться у відповідному підпорядкуванні і взаємозв'язку, а в сукупності створюють інформаційну модель виробничо-економічної діяльності підприємства. Нами запропоновано структурно-логічну схему послідовності проведення комплексного економічного аналізу, інформаційною основою якого є економічний паспорт (рис.1). Ця схема, певною мірою, є універсальною для підприємств з виробництва будівельних матеріалів і може застосовуватись для формування паспортів другого рівня. Кожний інформаційний блок, наведений на схемі, може розширюватись і наповнюватись показниками залежно від особливостей виробництва та мети дослідження.

Фінансові показники господарської діяльності (блок 11), враховуючи їх специфічність, на нашу думку, мають бути окремим напрямом дослідження фахівців-фінансистів і в даній роботі не розглядаються.

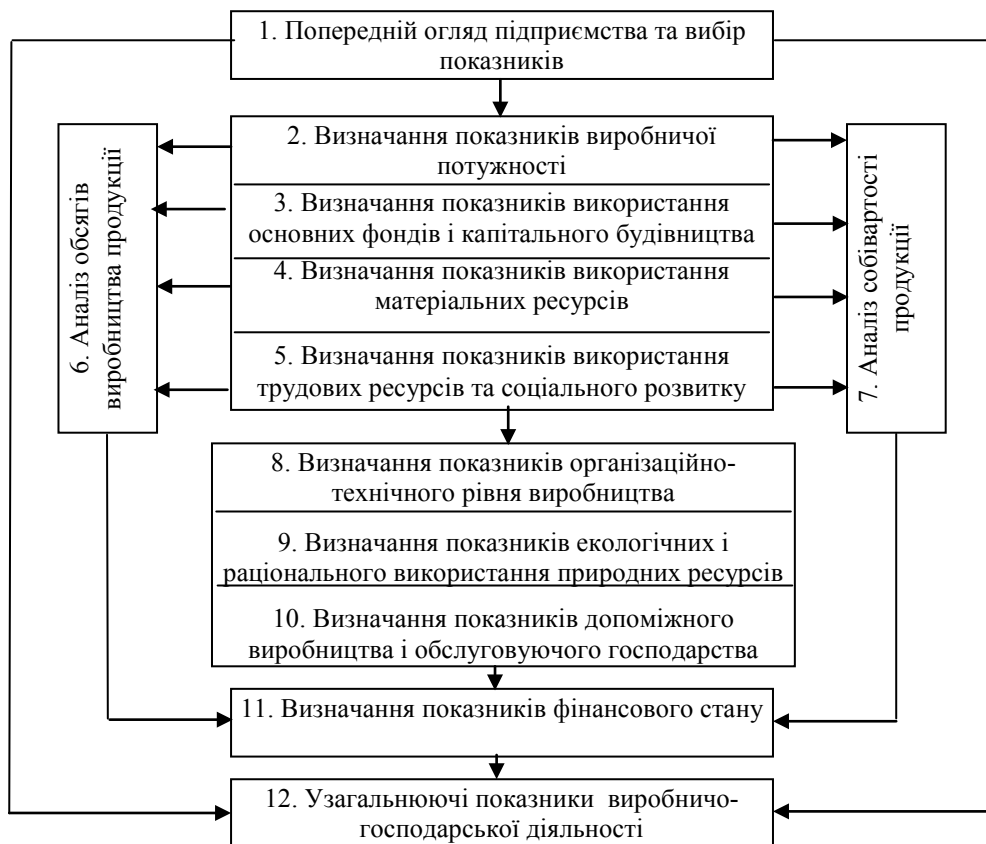

Рис. 1. Структурно-логічна схема послідовності проведення комплексного економічного аналізу виробничо-господарської діяльності підприємства

Відповідно до запропонованої схеми розроблено паспорт підприємства з виробництва керамічної цегли, що відображає виробничі можливості підрозділів підприємства в розрізі їх структури. Даний паспорт є документаційною основою виробничого потенціалу підприємства, регламентує основні методичні положення економічної паспортизації, пропонує форми документів – складових частин паспорта підприємства – виробника керамічної цегли, споживача паливно-енергетичних, сировинних, трудових та інших ресурсів. Запропонований єдиний уніфікований підхід до його складу і структури дозволяє

одержати в концентрованому вигляді вичерпну, достовірну і об'єктивну інформацію про рівень та ефективність використання виробничих ресурсів.

Паспорт підприємства з виробництва керамічної цегли складається з чотирьох структурних частин: економічні показники підприємства; технологія виробництва та організація праці; устаткування та основні нормоутворюючі чинники; узагальнені дані паспортизації виробничих умов по виготовленню керамічної цегли. На основі розроблених паспортів нами здійснена паспортизація умов виробництва на 48 підприємствах з виробництва керамічної цегли, які функціонують на сільських територіях і виробляють цеглу переважно однакової якості.

Матеріали паспортизації були інформаційною основою для дослідження ефективності використання виробничого потенціалу підприємств галузі. Підприємства були згруповані за спільними ознаками – проектною потужністю, яка визначає виробничі можливості заводів, особливістю технологічного процесу, їх техніко-технологічним оснащенням і економічними результатами виробництва. Серед досліджуваних підприємств за типами технологій було виділено 4 групи: I – підприємства потужністю від 1 до 3 млн шт. цегли на рік; II – від 3 до 8; III – від 8 до 15; IV – понад 15 млн шт. цегли на рік.

Здійснено економічну та енергетичну оцінку ефективності використання виробничого потенціалу на досліджуваних підприємствах та прогноз росту собівартості одиниці готової продукції. За результатами енергетичної оцінки зроблено висновок про раціональність застосування кожної технології з точки зору екології і економії енергетичних ресурсів за рахунок застосування відновлюваної природної енергії (табл. 1).

Таблиця 1. Результати економічного та енергетичного оцінювання виробництва цегли за типами технологій

Показник	Тип технології			
	I	II	III	IV
Нормативна собівартість, грн	491,89	398,14	626,9	354,43
Рейтинг ефективності технології за результатами економічної оцінки	3	2	1	4
Коефіцієнт енергетичної ефективності	0,07	0,12	0,08	0,09
Рейтинг ефективності технології за результатами енергетичної оцінки	4	1	3	2
Втрати теплової енергії в навколишнє середовище, ТДж (1 ТДж = 1 Дж × 10 ¹²)	13,2	30,0	62,2	488,9

Аналіз здійснених оцінок (табл. 1) дає підставу для висновку, що виробництво керамічної цегли є надто енергоємним та матеріаломістким, тобто

тут результати економічної та енергетичної оцінки збіглися. Виявлено, що IV тип технології є найбільш інтенсивним – має найнижчу нормативну собівартість 354,43 грн і займає перше місце в рейтингу за результатами економічної оцінки. Однак, результати енергетичної оцінки показали, що найбільш ресурсоощадливою та екологічно безпечною є II технологія, яка потребує менших витрат антропогенної енергії і має коефіцієнт енергетичної ефективності 0,12, а це на 3% нижче ніж у IV технології. При цьому II технологія застосовує у виробничому процесі безкоштовну альтернативну (сонячну) енергію. Застосування енергетичної оцінки дозволило визначити вплив технологій виробництва на довкілля за кількістю викидів у навколишнє середовище (табл. 1). Особливого значення такий аналіз має для визначення сукупного енергетичного балансу сільської території, де може функціонувати підприємство з виробництва керамічної цегли.

Висновки

Розроблений паспорт є документаційною основою виробничого потенціалу підприємства, включає основну інформацію, необхідну для вивчення існуючого техніко-економічного та екологічного стану підприємства, техніко-технологічного забезпечення, трудових і матеріальних ресурсів, подальшого підвищення ефективності їх використання. Він може розширюватись і доповнюватись залежно від особливостей виробництва і мети дослідження, служить основою для здійснення аналітичних досліджень і прийняття раціональних управлінських рішень на рівні підприємства, може бути використаний при суцільній паспортизації сільських територій, що передбачено Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року.

Достовірне інформаційне забезпечення зокрема економічні та екологічні паспорти різних рівнів мотивуватимуть поведінку держави та інвестора щодо здійснення конкурсного відбору територій (підприємств) для допомоги і фінансування через урядові та неурядові інституції.

Перспективи подальших досліджень

Спрямовані на удосконалення методики економічної та енергетичної оцінки використання виробничого потенціалу сільських підприємств з виробництва керамічної цегли.

Література

1. Вітвіцький В.В. Основи формування нормативних систем в агропромисловому виробництві України / В.В. Вітвіцький – К.: НДІ «Укراгропромпродуктивність», 2006. – 334 с.
2. Вітвіцький В.В. Економічні основи паспортизації умов виробництва у тваринництві / Вітвіцький В.В., Шкурін Г.Т., Нагорна Г.А. – К.: НДІ «Украгропродуктивність», 2004 – 156 с.

3. Паспортизація умов виробництва на підприємствах будівельних матеріалів / В.В. Вітвицький, П.Н. Глонь, М.Д. Котенко, П.В. Тишкевич. – К.: Центр «Агропромпраця», 2002. – 136 с.
4. Информационная система паспортизации оборудования зданий, сооружений и коммуникаций [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.cbe.ru/rzrab/?pid=3>. – 2008.
5. Лебедев Л.Н. Состав паспорта энергоресурсосбережения / Лебедев Л.Н., Дубовик В.Г., Розен П.В. – К.: НТУУ «КПИ», 2007. – 10 с.
6. Методические рекомендации по паспортизации и сокращению ручного труда в строительстве / В.В. Баженов, В.И. Березанский, В.И. Голеусов [и др.]. – К.: ОФОРП Укроргтехсельстрой, 1979. – 36 с.
7. Новий тлумачний словник української мови: в 3-х т. / укл. В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. – К.: Вид-во «Аконіт», 2007. Т.2 – 628 с.
8. Тубис Г.Б. Отраслевое положение об аттестации и рационализации рабочих мест на предприятиях строительной индустрии / Г.Б. Тубис, Т.Б. Грабская, А.В. Гицевич. – М.: Южгипронисельстрой, ЦНИИЭПсельстроя, 1986. – 108 с.
9. О риск-менеджменте на предприятии химической промышленности и его страховой защите [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.urfo-stroi.ru/index.php?pid/> – 2008.
10. Паспорт соціального розвитку села / П.Т. Саблук, Г.І. Купалова, О.Г. Булавка [та ін.]. – К.: ІАЕ УААН, 2004. – 82 с.
11. Порядок видачі, оформлення, реєстрації «Енергетичного паспорта підприємства» і оплати послуг при його впровадженні: наказ держкомітету України по енергозбереженню № 89 від 10.11.98 р.
12. Матченко И.П. Рекомендации по паспортизации и сокращению ручного труда в строительных организациях на предприятиях Укрмежколхозстроя / И.П. Матченко, Л.А. Ковалев, Л.И. Федоренко. – К.: ОПВДТ треста «Оргтехстрой», 1979. – 38 с.
13. Славов В.П. Економіко-енергетична система сталого розвитку сільських територій // В.П. Славов, О.В. Коваленко Вісн. аграр. науки. – 2007. – № 8. С. 68–71.
14. Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій: матеріали Сьомих річних зборів Всеукр. конгр. вчених економістів-аграрників (Київ, 9–10 лист. 2005 р.) / Редкол: П.Т. Саблук [та ін.]. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2005. – 710 с.
15. Хорунжий М.Й. Паспорт соціального розвитку села // М.Й. Хорунжий, А.М. Судеркін. Економіка АПК. – 2007. – № 7. – С. 157.
16. Шеремет А.Д. Паспорт в анализе хозяйственной деятельности предприятия / А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулин, М.А. Севрук. – М.: Экономика, 1986. – 208 с.